

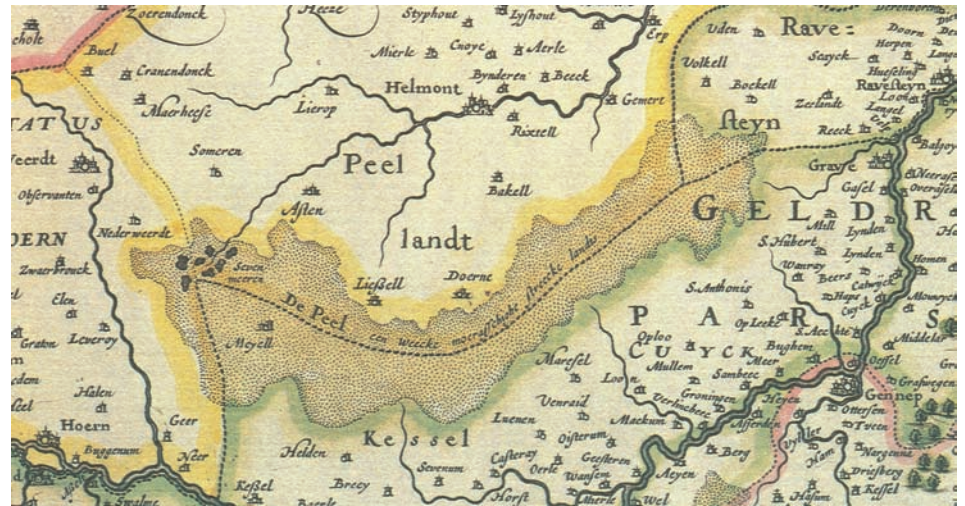
Op de achterzijde van een fraaie handgekleurde kaart van Meijel in het Regionaal Historisch Centrum te Maastricht staat de tekst: *'In Sachen Mülendunck Cläger contra Lüttich et Cons. 24 November A° 1597'*. Die kaart is een kopie van de oorspronkelijke perkamenten kaart, die gemaakt werd rond 1591. Ze was bedoeld als bewijsstuk in processen over de grenzen van Meijel, als bijlage 5 bij de pleitnota *'Deductie van die Limiten ende paelen der Heerlijkheit Meille'*. In 1597 werd ze wel genoemd *'Abriss zu Augenschein'* ofwel een schets naar de ogenschijn gemaakt, maar die mooie kaart was wel een instrument in de gevechten die Meijel moest leveren en biedt een aardig beeld van het dorp kort voor 1600.

Invalen vanuit Graafschap Horn en Helden

Tussen 1546 en 1554 vroegen Diederick van Millendonk en later zijn weduwe Agnes van Drakenfels, heer en vrouwe van Meijel, via het Gelders Hof hulp bij de Hertog van Gelder en diens Stadhouder. Zij klaagden over allerlei 'geweldenarijen' van de zijde van Horn. Ook zoon Gothard van Millendonk meldde zich op 10 september 1560 met klachten bij de stadhouder van Gelder. Veel voorkomende klachten in dorpenoorlogjes, waarbij het ene dorp wat van het andere pakte, groen gras, paarse hei, beste turf.

Na 1568 kregen de botsingen tussen Meijel en het graafschap Horn een veel duidelijker achtergrond. De inwoners van Roggel, Heythuysen en Haelen kwamen niet zomaar naar Meijel om grond, turf en dieren te stelen. Zij moesten dat van gravin Anna van Egmond, want de heer van Meijel, Gothard van Millendonk, wilde het hele graafschap inpikken. Op 5 juni 1568 werden op de Grote Markt van Brussel de graven van Egmond en Horn onthoofd, nadat de Spaanse landvoogd Alva de dag ervoor hun doodvonnis had getekend. Na de beeldenstorm van 1566 wilden de twee graven een enorme botsing tussen de Nederlanden en de Spaanse overheersers voorkomen. Hun dood werd echter het begin van de Tachtigjarige Oorlog. Die onthoofde graaf van Horn was Filips van Montmorency, getrouwd met Walburgis van Nieuwenaar en graaf van Horn, waartoe Roggel, Heythuysen en Haelen behoorden. De Meijelse

heer, Gothard van Millendonk was getrouwd met Maria van Brederode van Nieuwenaar en daarmee aangetrouwde familie van de onthoofde Filips en Walburgis, die geen kinderen hadden. Heer Gothard vond dat hij nu recht had om graaf van Horn te worden, maar Anna van Egmond, moeder van de onthoofde Filips, en haar schoondochter Walburgis gingen het graafschap beheren.

De Peel volgens Hondius in 1600 'een weke moerassige streek land'.

Zij lieten hun onderdanen uit Heythuysen, Roggel en Haelen invallen doen in Meijel. Op 3 mei 1569 werden achttien koeien en twee paarden uit Meijel meegenomen. Van deze inval getuigde onder meer de pastoor van Meijel, Wilhelm Heyselmans. In juni 1571 werden turf en tarwe met een waarde van duizend daalder uit Meijel gestolen. In de Sint Bartholomeusnacht (23 augustus 1571) vielen ze de Witdonk binnen tot aan de huizen van Meijel en namen ze 97 stuks vee mee. Vervolgens trokken op dinsdag 1 juli 1572 om negen uur in de morgen duizend sterke en zwaar bewapende mannen uit Roggel, Heythuysen, Nunhem, Haelen, Buggenum, Horn en Beegden de vrijheerlijkheid Meijel binnen. Zij waren in hun dorpen in alle vroegte met klokgelui opgetrommeld. Zij schreeuwden 'Sla dood, sla dood' en ze sloegen bloeddorstig op de Meijelsen in, zelfs op zwangere vrouwen. Eten en drinken

werden geroofd, brood werd uit ovens getrokken, deuren en vensters werden vernield, geld en kostbaarheden probeerden ze mee te nemen en wat aan kasten en huisraad niet meegenomen kon worden werd kapot geslagen. En alsof dat niet genoeg was kwamen ze op 28 augustus 1572 met door Anna van Egmond ingehuurd Franse ruiters naar Meijel, waar een aantal huizen en de kerkdeur in brand gestoken werden. Dat vermeldden de stukken uit de vijf processen die de heer van Meijel vanwege die 'landvrede-brekende invallen' aanspande voor het Rijkskamergerecht.

David Teniers de Jongere, Dorpsfeest, ca. 1665.

Maar ook de invallen vanuit Helden en Kessel brachten volgens processtukken de heer en inwoners van Meijel voortdurend ellende. Een van de gewelddadigste vond plaats op woensdag 15 september en donderdag 16 september 1591, toen zij als 'razende honden' de Meijelse gerichtsbode Philip van Asten zochten. Met geweld werden schapen en paarden naar Helden gedreven, loslopende kippen werden doodgeslagen en als buit meegenomen, op de handen van de vrouw van Jan Linskens werd zo hard geslagen dat haar polsen braken, Lenaert Ingenhaegh werd bloedend en met gebroken benen achtergelaten op de Donk en gereedschappen verdwenen naar het oosten. Natuurlijk waren er aanleidingen voor de inwoners van omliggende dorpen om tegen die van Meijel op te treden. In oktober 1602 moesten de veldschutten van Nederweert meer dan 300 Meijelse schapen oppakken, omdat die naar de hei van Nederweert gedreven waren om er te grazen. De schapen

werden op de markt van Weert verkocht en de Meijelsen hadden als enig verweer, dat ze op die hei al vele jaren hun schapen lieten grazen. Gothard van Millendonk kwam in 1574 tot een minnelijke schikking met gravin Anna van Horn. Na zijn dood in 1579 hervatte zoon Herman-Diederik echter de aanspraken op het graafschap Horn. Hij hield van ordinaire scheldpartijen tegen Christoffel Schenck van Nydeggen, drost van Horn en bleef zich treiterend 'Graaf van Horn' noemen. Bij al zijn wilde activiteiten had die heer van Meijel wel een goede kaart van zijn heerlijkheid nodig om zich in processen te kunnen verdedigen.

De kaart, kopie van een goed voorbereide foto

Op 18 december 1590 liepen de schepenen en hun helpers, de gemeensmannen, al vroeg langs de limieten of grenzen van Meijel. Met de secretaris van pastoor-notaris Reiner Buisschers uit Neer liepen Nijss Klompemaeckers, Hendrick van Asten, Maes Pastoors, Philips Guerts der Custer, Goort Henricks, Heijn der Molenaer, Thijs Ingenneerbend, Jan Martens, Henrick en Jan Vaes Gevers langs de grenspunten of limietplaatsen. Van de Kellerberg via de Vloedgraaf, de Naelkensberg en de Heldense Hanenberg naar het zuidelijkste punt van Meijel, de Musschenberg. Onderweg werd aan mensen gevraagd of ze wisten welk stuk grond van Meijel was. En de antwoorden kwamen: hier heeft een Heldense nog nooit een kar of een schaap in beslag genomen, dus het is Meijels; volgens mijn vader was dit een grenspunt van Meijel; hier heb ik steeds mijn bijenkorven kunnen zetten of mijn schapen kunnen hoeden. Heel gewone beweringen, voldoende als bewijs. Op 19 december wilde men langs de grens aan de andere kant van Meijel, maar het regende zo hard dat een rondgang niet mogelijk was. In de herberg werden toen de verklaringen afgelegd over Vorkmeer, Sint Wilbertsput, Amsloe, Duivelsmeer, de Meijelse Hanenberg en de Grote Visserije. Een onbekende landmeter en kaartontwerper kon met die gegevens aan het werk. Hij nam in stappen van ongeveer 92 centimeter de maten op, vanaf elk grenspunt en bijzondere plek zowel naar herberg Den Swaen als naar de Meijelse kerk. De kaart, meestal aangegeven als 'kaart van 1597', lijkt

een eenvoudige tekening van 42,5 bij 44,5 cm, maar dan wel een met veel bijzonderheden.

Rond Meijel zijn de namen genoteerd van de omliggende dorpen met een tekening van de kerken. De Lambertuskerk van Nederweert lijkt nog volledig in orde, maar brandde in 1592 volledig uit als gevolg van een blikseminslag. Daaruit is mogelijk op te maken dat de oorspronkelijke kaart in 1591 of begin 1592 is getekend. De Lambertuskerk van Helden moet het op tekening met een halve toren stellen.

De kerk en naam van Kessel ontbreken, terwijl die van Beesel aan de overzijde van de Maas wel opgenomen zijn. Dat was in een proces tegen Graafschap Horn van belang, want de noordgrens van dat graafschap liep van het zuidelijkste punt van Meijel, de Musschenberg, recht op de kerk van Beesel.

Overigens lijkt er ook gevoelsmatig gespeeld te zijn door de tekenaar. De kerken van Nederweert, Liessel en Sevenum mochten tegen Meijel aanliggen, want daar had men nauwelijks ruzie mee. De kerken van Heythuysen, Roggel en Helden werden wat meer op afstand getekend, hoewel zij dichterbij Meijel lagen dan die van Nederweert. Met die plaatsen had Meijel immers ruzie. Daarom is het stuk met 'Die Vischerey', 'Mussenbergh', 'de Swerte Horst' en 'De Witte Donck' duidelijk uitgewerkt. Daar vielen die van het Graafschap Horn telkens Meijel binnen. Ook het deel met 'Heldens Haenenbergh', 'Naelkensbergh', 'Die Vloetgraff' en 'Kellersbergh' kreeg extra aandacht, omdat de inwoners van Helden die van Meijel wilden terugdringen tot achter de 'Quaeschlor'. Deze Kwade Sloot, waar verscheidene vreemdelingen in het moeras verdronken zijn en die naar het zuiden overgaat in de Roggelsebeek, zou van 1715 tot 1876 de officiële oostgrens van Meijel worden. Tussen die sloot en Helden lag in die tijd de 'gemeenschappelijke' grond voor Meijel en Helden, maar steeds omstreden.

Als eindige tentakels zijn de wegen vanuit Meijel zeer herkenbaar getekend naar Liessel, Helden-Maasbree, Roggel en Nederweert, niet naar Asten. Dat was toen al het stramien van een kruispunt in de Peel, maar ze lijken ook te waarschuwen dat

men vanuit Meijel niet overal veilig de Peel in kon wandelen.

In het centrum van de kaart is de Nicolaaskerk weergegeven, waarbij dat centrum met een ring als een kiel benadrukt wordt. Onder de kerk staat het Hagelkruis in het Neervelt, dat tegenwoordig Hagelkruisveld heet. Daarnaast staat een hoge paal, de schietboom op de Donk. Daar werd door de schutters geoefend en een keer per jaar werd er met een groot feest 'de Papegaj' of vogel afgeschoten. Naar oud gebruik moest de molenaar dan namens de heer van Meijel een ton bier schenken. Men zou in het gebied van het hagelkruis en de schietboom vanwege de blauwe kleur water verwachten, maar de gebieden Neervelt en Donk waren toen al lang landbouwgebied.

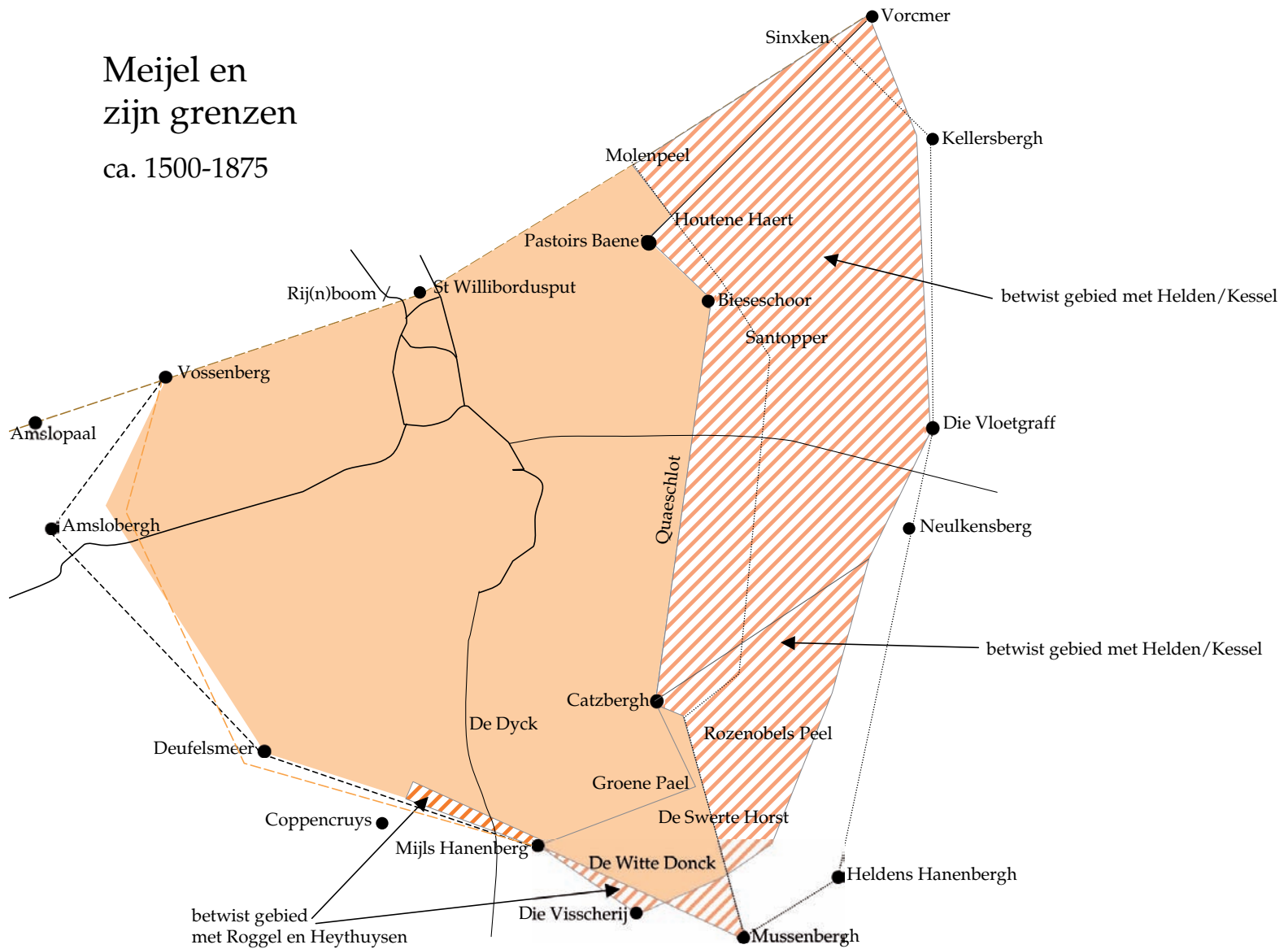
Aan de weg naar Liessel is een kapel getekend. Dat is de Maria-kapel die tot 1936 stond bij de splitsing van Kalisstraat en Molenstraat. Daarnaast zijn een paar huisjes getekend, de enige op de kaart. De restanten van die gebouwen bleven er na de brand in 1942 tot 1994 staan als bedrijf van de familie Nijssen, beter bekend als 'die van Litjens'. Tot 1645 was daar herberg Den Swaen.

Een kort weggetje leidt voorbij de 'Sint Welbordspuit' naar een bijzonder gebied, waar een eik en twee radbraakwielen getekend zijn. Ze hebben waarschijnlijk nooit op Luttel Meijel of de Hof gestaan, maar geven de jurisdictie van de heer van Meijel aan. De door hem benoemde schepenen mochten immers oordelen over de Meijelsen en hen zelfs martelen en tot de doodstraf veroordelen, zonder dat men elders beroep kon aantekenen. Die radbraakwielen leven voort in de naam van het Meijelse bedrijventerrein 'De Wielen'.

Het belangrijkste van deze proceskaart waren natuurlijk de grenspunten van de vrijheerlijkheid. Dat waren soms natuurlijke soms opgeworpen heuveltjes in het woeste gronden rond Meijel. Vanaf de kerk en vanaf herberg Den Swaen werden in stappen de afstanden naar die grenspunten aangegeven. Door enige omrekening is de grens van Meijel, zoals die door de Meijelsen als waar beschouwd werd, redelijk goed te reconstrueren.

Meijel en zijn grenzen

ca. 1500-1875

Stukjes van de originele kaart

Stukken van de originele kaart zijn er ook nog. Wie de originele perkamenten kaart verscheurd of verknipt heeft, is onbekend. Tegenstanders van Meijel waren niet gecharmeerd van die kaart. De Hieldensen zeiden dat de kaart maar 'mit den oogschein gemaakt' was, op het heilig oog dus. Op 15 maart 1612 vonden zij dat de kaart geen

bindende verplichting verdiende zo die er al mocht zijn, *'meriteert geijn geloeff soe verre eenigge whaere'*. Toen de Franse regering in 1812 de grens tussen Meijel en Helden voor goed wilde vaststellen werd gezocht naar oude kaarten. Daarbij kwamen ook de stukjes van de oude perkamenten kaart naar voren, eigenlijk alleen de kerken van de omliggende dorpen. Men probeerde vergeefs de

oude kaart zo goed mogelijk te reconstrueren en de plak- en tekenarbeid belandde in het Franse archief. Op 22 april 1812 werd de oude Sloot bij Décret Impérial weer vastgesteld als grens, zoals die grens ook vastgesteld was in 1715.

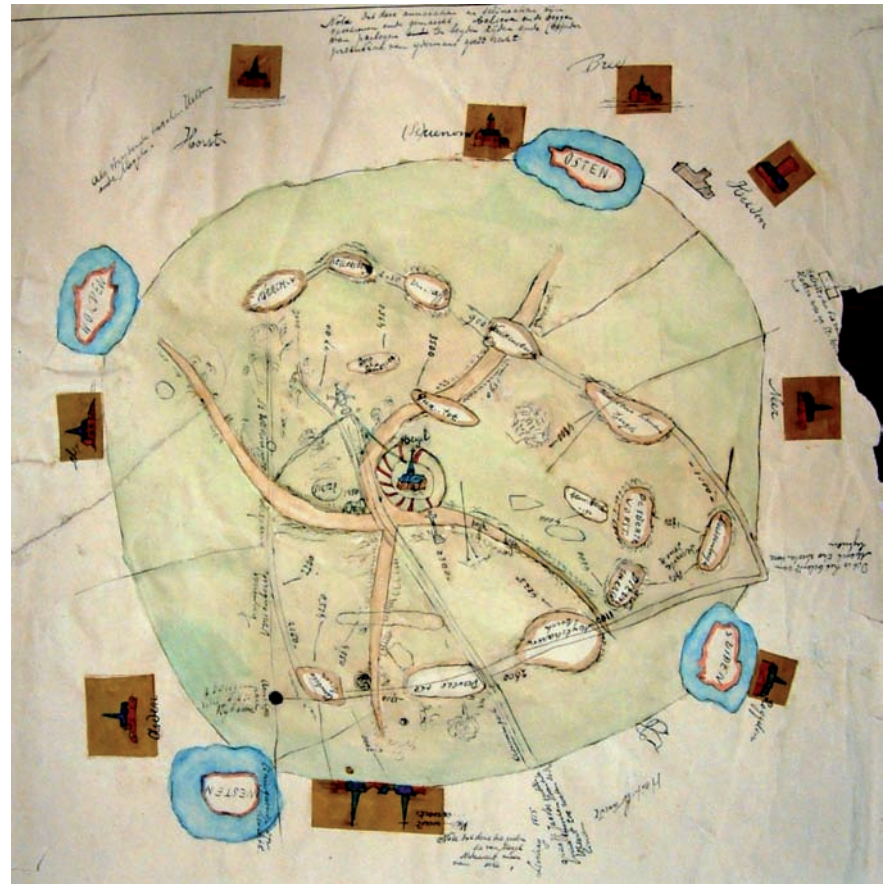
De gereconstrueerde kaart van 32 bij 65 cm heeft overeenkomsten met de inmiddels veel belangrijker kopiekaart, maar er zijn bij de reconstructie nogal wat maten fout opgenomen evenals nieuwe namen.

Bijlage bij een lange pleitnota

De kaart werd een instrument in de strijd om behoud van Meijels grondgebied en een bijlage bij de prachtige pleitnota 'Deductie van die Limiten ende paelen der Heerlijkheit Meille, ende ders. toestaende gerechtichkeit, met die verzeikenisse der documenten toe verificatie derselven hierbiegefuegt'. Wie deze tekst geschreven heeft is niet bekend, mogelijk Jo Conradus Streitter die als advocaat van Meijel optrad in de processen tegen het graafschap Horn. De opbouw van die tekst in een mengeling van Nederlands en Duits is van een grote eenvoud, maar wel handig. Belangrijke gegevens worden om indruk te maken drie keer herhaald, oude akten en gegevens worden heel precies aangegeven, regelmatig wordt elk stukje van de grens beschreven. Daarbij krijgen de grenzen van Meijel met graafschap Horn en Helden uiteraard veel meer aandacht dan die met Nederweert, Someren, Asten en Deurne, waarmee Meijel geen ruzie had. De schrijver had maar liefst 43 bijlagen ter onderbouwing bijgevoegd, leenbrieven, verdragen, correspondentie en getuigenissen. Daarvan zijn er ruim dertig nog in kopie aanwezig in archieven, vooral in Helden. Als vijfde bijlage was de hiervoor beschreven kaart van Meijel uit 1792 bijgevoegd.

Met dat pakket gingen de Meijelse bestuurders na 1600 ook de processen tegen Helden en Kessel in, tot 1711 met succes.

Henk Willems

Resten van de oorspronkelijke kaart uit 1591, in een reconstructie van 1812.

Bronnen

- RHC Limburg Maastricht, K.616, 1597, uit archief Rijkskamergerecht Wetzlar
- RHC Limburg Maastricht, K.654, ca. 1812, uit het Frans Archief
- Dülmen, Archieven van de Hertogen van Croÿ, inv.nr.4026 1641-1644
- Düsseldorf, Archief Düsseldorf Geldern Administratif Kolleg, inv.nr. 44, 1741
- Gelders Archief Arnhem, Hof van Gelre en Zutphen, Brieven 1546, 1549 en 1554
- RHC Limburg Maastricht, Archief Rijkskamergerecht Wetzlar, M 2822-2825 en M 2835
- RHC Limburg Maastricht, Archief Schepenbank Helden, port. 53, Grenskwesties
- RHC Limburg Maastricht, Archief Schepenbank Meijel, boek 7
- Henk Willems, 'Meijel, kanalenkruispunt in de Peel', in *Le Grand Canal du Nord van Schelde tot de Maas, De Noordervaart en haar waterwegen*, (2008)